

STIEIER LAJOS:

CZAMBEL SAMU Dr. MINISZTÉRIUMI ÁLLÁSA.

— Cseh és tót részről gyakran hangoztatják, hogy Czambel a magyar állami tisztviselői pályát csakis abból a célból választotta, hogy nyelvészeti kutatásait és tudományos tevékenységét eredményesebben folytathassa és hogy szívében mindig nemzethű tót maradt, aki elítélte az akkori magyar politikai módszereket és nemzetiségi politikát. Ez azonban nem jelentheti azt, mintha Czambel azonosította volna magát a magyar-ellenes tót politikának irányával és mintha nemzethű tót meggyőződését szívében elzárta és eltitkolta volna, vagy abszolúte passzív viselkedett volna. Különösen tót részről benne csakis a nyelvtudóst látják és nem akarják felismerni benne azt a fontos politikai személyiséget, aki különösen az 1890—1909 időszakban, mint a magyar kormányoknak szakértője a tót kérdésben, befolyást gyakorolt a kormánypolitikára. Czambel korántsem volt csak egy passzív viselkedésű tudós nyelvkutató. Ő a hungarista tót nemzeti felfogást vallotta magáénak és ennek érdekében dolgozott politikai értelemben is. Nem egyedül nyelvészeti kutatásait igyekezett megvalósítani, hanem hungarizmusát is, melyet éppen nyelvészeti kutatásainak eredményeivel támasztott alá. Az 1890—1909 időszak tót kérdésének magyar részről való intézésébe Czambel Samu dr. nemcsak hogy befolyt, hanem bizonyos mértékben irányt is szabott ennek és a hiba csakis abban nyilvánult, hogy Czambel elgondolásai, tervei nem bontakozhattak ki teljes nagyságukban tisztviselői állásának korlátoltsága miatt. — Hungarizmusát nem tudta egész valójában érvényre juttatni, mert két nemzeti radikalizmus ellen foglalt tulajdonképen állást, --a magyar és tót ellen. E kettőnek Magyarországot mentő szintézisét az egyesítő hungarizmusban látta. Mélyen átérezte a Magyarországot fenyegető veszedelmek lehetőségeit és ha lelki berendezése

nem a tudós kutató jellegét viselte volna, hanem ha módja és alkalmja lett volna a tudós és publicista íróasztala mellől népet mozgató eseményekbe belenyúlni, vagy ilyen eseményeket produkálni, a tót kérdés más irányt vett volna. A közte és az élet között elterülő izoláló réteg felfogta és tompította hangját, apasztotta a magyar és tót nemzetekhez intézendő mondani-valóit, gyengítette éles és mély szellemének szárnycsapásait és nagy intellektusának mély vizei, ezek a kristálytiszta források szétáradtak, apró kis erekben szikkadtak szét belső használatra szánt, jelentésekben, szóbeli és írott szakvéleményekben. Azok, akik Czambelt ebben a pozícióban hagyták, — mulasztást követtek el, melynek azonban nem voltak tudatában. Hiányzott az eseményeknek és ügyeknek bizonyos távlatból való megfigyelése és értékelése.

Czambel Samu 1879 októberében, tehát huszonhárom éves korában a m. kir. miniszterelnökség fordító osztályába lépett mint „cseh-tót lapszemlész“ havi 30 frt. fizetéssel. Grünwald Béla ajánlására kapta ezt az állást, Grünwaldnak, aki a tót kérdéssel behatóan foglalkozott, feltűnt tehetséges fiatal tót zólyomi földije, aki valószínűleg a Kubányi Károly által szerkesztett és Besztercebányán megjelent „Svornost“ című tót lapnak is munkatársa, melynek alapítója és támogatója Grünwald Béla volt. Czambel akkor már egyre-másra közölte tót belletrisztikai munkáit.¹ A fordító osztályban a külföldi lapok kivonatait is készítették és ezért ez a sajtóosztályhoz tartozott, melynek élén akkor Bérezik Árpád dr., az ismertnevű író állt. Czambel

¹ Dobre, ze sa aspon tak skoncilo (*Národné Noviny* 1877, 133—4 sz.),

— Páni Siernovej stozlatové saty (u. o. 1879, 47. sz.) — Pohni Jozko, uz som si zapálil. (u. o. 1879. 54. sz.) — Pre jeden píroh. u. o. 1879. 56. sz.)

— Co zabudlo dat' nebe básne. (Cernoknaznik V, évf, 7. sz.) Ezen belletrisztikus munkáin kívül már akkor következő szakdolgozatai és egyéb cikkei jelentek meg: Hlavnomestská slovincina. (*„Národné Noviny“* 1877. 124—5 sz.) KirilAk v Tereziove, (u. o. 1877. 133. sz.) — Tót hangtan, (Egyetemes Philologiai Közöny 1880. II. f. 145—64 1. és III. í. 219—45 1. és különnyomatban a Franklin Társulatnál 46. 1.) Mozgalom a tót irodalom terén. (Pesti Hírlap 1880. 120. sz.) — A csehek és tótok irodalmi egységéről. — (Ellenőr 1880. 361. és 363. sz.) — Ze Slovenska. (Moravská Orlice 1880. 131. sz.) Jak prilnou Slováci k cestine (u. o. 1880, sz.) stb, — / *Ludovít V. Rizner: Bibliográfia Písomníctva Slovenského.* I. 267—8. 1, és *Dr. Milos Weingart: Prispěvky k studiu slovenstiny* — Czambelova literární pozustalost. — 22—3. 1.

itt nemcsak a tót és a cseh lapok politikai cikkeit kivonatolta, hanem a lapszemlékben ismertette a lengyel, szerb és orosz politikai sajtót is. Egy évi működése után ideiglenes minőségű állásának rendszeresítését kérte és Tisza Kálmán miniszterelnökhöz a következő kérést intézte:

„Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!

Mint hogy korosodásom azon helyzetbe hozott, hogy a szüleim által való támogatásra többé nem számíthatok s minthogy a fővárosban az élet igen drága, vagyok bátor a Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr színe elé azon alázatos kérelemmel járulni, hogy méltóztatnék nekem, aki a kebelbéli fordító osztályban már tizenegy hónap óta mint cseh-tót lapszemlést vagyok alkalmazva, a fizetésemet a legkegyelmesebben oly arányban felemeltetni, hogy belőle magamat a fővárosban idegen segély nélkül fenntarthatnám.

Azon édes reményben, hogy Nagyméltóságod mélyen alázatos kérelmemet a legkegyelmesebben meghallgatja, maradok Nagyméltóságodnak

legalázatosabb szolgája
Budapest, 1880. november 26.
Czambel Samu s. k.“

A kérést Czambel főnöke december 11-ikén kelt referátumában őszintén pártolta, kiemelvén azt, hogy Czambel díjazása az osztályban a legkisebb, munkamennyiség tekintetében azonban „többi társainál nincsen kevésbé megterhelve“, Tisza Kálmán december 24-én aláírta az aktát, mely szerint Czambel a miniszterelnökséghez a fordító osztálynál rendszeresített havidíjas fordítói állomásra 60 frt. havi fizetéssel kineveztetett. A huszonnégy éves ifjúnak az akkori viszonyokhoz mérten eléggé szép fizetése volt, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a fordítói munkák egy részeért külön díjazásban is részesült. Megemlítendő mindenesetre az, hogy egy éven belül ez már a második fizetésemelés volt, melyben részesült, mert kb. hat hónapi tevékenysége után 30 frt.-nyi kezdőfizetését 45-re emelte főnöke.

Czambel a fordítóosztályban lelkiismeretes és szorgalmas

munkájával feletteseinek megelégedését érdemelte ki és 1883 év decemberében fizetésemelést kért. Folyamodványában kérését azzal indokolja, hogy a budapesti önfenntartási viszonyok drágák és hogy hivatalát már négy év óta buzgalommal látja el. Minthogy főnökének a kérelem ellen észrevétele nem volt, havi fizetését 70 forintra emelték, mely fizetést 1884 januárjától kapta. Minden esztendőben hat heti szabadságidőben is részesült. 1884-ben ezenkívül még két havi szabadságidő engedélyezését is kérte, hogy a lengyel és orosz nép által lakott vidékeket beutazhassa szláv nyelvészeti tanulmányainak kibővítése céljából. Bérezik, a sajtóosztály főnöke kérését pártolva, a kért engedélyt megkapta és 1884, június 22-ikén megkezdte Felsőmagyarország keleti részének beutazását. Minden szabad idejét tudományos és irodalmi tanulmányainak és munkásságának szentelte.²

A fordítóosztályban végzett munkáját részletesen leírja azon kérvényező előterjesztés, melyet az osztály tisztviselői testületileg Szápáry Gyula v. b. t. t. miniszterelnöknek 1890 április 24-ikén átnyújtottak és melyben az osztály és javadal-

² Az 1880—1890 időszakban megjelent munkáiból megemlítendőek: Príspevky k dejinám jazyka slovenského. — (Budapest 1887. 130. 1.) — Slovensky Pravopis. Historický kritický náskres. — (Budapest 1890. 272. 1.) — O spisovnom jazyku S. Chalúpku. (Almanach mládeže slovenskej „Tatran“ 1885) O prvej knihe slovenskej. (Almanach „Živena“ 1885.) — Az irodalmi tót művek. („Nemzet“ — 1885. 349 és 353 sz.) — A tót népköltészeti kiadványok kritikájához (Ethnographia 1890.) — Drobnosti o slovincine. (Slovenské Pohl'ady 1890, 148—52, 192—8, 301—8, 407—9, 590—1. 1.) — Dakol'ko slov o slovenskom pravopise — (Slovenské Noviny 1888. 1. sz.) Ako písat' cudzie slová v slovincine, Pravopisecky príspevok, (u. o. 1889. 29—33 sz.) — Kde písat' veiké pismená, Pravopisecky príspevok. (u. o. 1889. 42—46 sz. és 77—8 sz.) — Uvedenie do slovenského pravopisu. (u. o. 1889. 66—73.) — O Vlkovych Dejinách literatúry slovenskej, — (u. o. 1889. 115—14 és 117. sz.) — Z histórié slovenského písma — (u. o. 1889. 124—5, 1227—8, 130, 133, 139, 141, 145—8, 150—2. sz.) — Z histórié slovenského písma — (u. o. 1890. 9—10. sz.) — O slovensko-madžarskej íraseológii. — (u. o. 1890, 153, sz.) Ezenkívül szépirodalmiak: Kolenický programm. — (u. o. 1887. 89 sz.) Cheel vedet* kol'ko je hodín. Nocny obrazok Ź hlavnomestského zivota. — (u. o. 1887. 89. sz.) — Tajomstvo rannej cigarety. — (u. o. 1887. 113, sz.) — Stedry vecer na ulíci Andrásyho, — (u. o. 1887. 195, sz.) — Hankina statočnost'. Obrázok Ź hlavnomestského zivota. — (u. o. 1888. 1. sz.) — Wertheimovské zámky. — (u. o. 1889. 118—9 sz.) L. Rizner és Weingart.

mázasuk rendezését kérték, Czambel ekkor már a tizenegyedik évet töltötte a miniszterelnökségen. Havi fizetése még mindig 70 frt. volt és a külhatóságok részére teljesített fordításokért befolyt díjai nem voltak jelentékenyek. 1885—1889. években összesen ezekért a munkákért 806.63 frtot kapott. (Évenként átlag 161.32 frtot.) Az osztályban a legkevesebbet. Megemlíteném azonban azt, hogy Czambel 1885 óta a Slovenské Noviny szerkesztője is volt, amely elfoglaltság természetesen jövedelmét növelte.

Czambel serényen dolgozott nyelvészeti tanulmányain és akkor már tót helyesírási munkáját részletekben és könyvben is megjelentette. Szabadságidejét rendszerint nyelvészeti kutató és gyűjtési munkával töltötte el. 1892. évi hat heti szabadságidejét is azzal a megokolással kérte, hogy ezt az időt „tót és magyar frazeológia“ című készülő művéhez szükségelt nyelvészeti tanulmányokra akarja felhasználni.

Wekerle Sándor miniszterelnöksége idején az 1894. jan. 5-én kelt legfelsőbb elhatározással a miniszterelnökség sajtó és fordító osztályában négy tudósítói és négy fordítói rendszeresített állást töltöttek be. Az utóbbi állások egyikét Czambel Samu dr. nyerte el 1100 frt. évi fizetéssel és 400 frt. évi lakpénzzel. Czambel ekkor már tizenharmadik éve dolgozott ebben az osztályban mint havi díjas fordító, aki 1880-ban hivatalos fogadalmat tett. Most hivatalos esküt tett Tarkovich Sándor államtitkár előtt. A következő évben azzal a kérelemmel fordult a kormányelnökhöz, hogy neki működési idejének megfelelő cím adományoztassék. Erre vonatkozó kérelmét következőkben terjesztette elő:

„Tizenhatodik éve vagyok a m. kir. miniszterelnökségnél mint fordító alkalmazva, azon idő alatt minden igyekezetem odairányult, hogy hivatalos teendőimet lelkiismeretesen végezzem. Bennem erős volt az akarat, hogy fellebbvaióim megelégedését fáradhatatlan munkával kiérdemeljem. — A Fordító Osztályban azelőtt fennforgott mostoha viszonyok nem engedték, hogy a hosszú szolgálatra hivatkozva, helyzetem javítását kérelmezzem. Most azonban, amikor a viszonyok a Fordító Osztályban is kedvezőbbben alakultak s amikor a magas Miniszterelnökség a testvér sajtóosztályban nálam fiatalabb tisztviselőnek a

miniszteri titkári címet és jelleget adományozta, én is bátorságot meríték, hogy hosszú szolgálatom után hasonló elismerésért esedezzem, annál is inkább, mert nemcsak a hivatalban szolgálom az államot és a magas kormányt, hanem azon kívül is a publicisztika terén, amennyiben a „Slovenské Noviny“ című tót lapot magyar hazafias szellemenben s a magas kormány intenciói szerint egy évtized óta szerkesztem. E lap irányát bemutatni, az a célja az ide mellékelt néhány hivatalosan készített lapszemlének.

Dr. Czambel Samu s. k.,
m. kir. min. eln. fordító.

A minisztertanács (1895. május 7.) elhatározta, hogy kérelmét, melyet Tarkovich államtitkár magáévá tett, teljesíti és a királynak javasolja miniszteri segédtitkári címben és jellegben való részesítését, ő Felsége a javaslatot elfogadta és 1895. június hó elsején Czambel dr.-nak a miniszteri segédtitkári címet és jelleget adományozta. Bánffy Dezső báró miniszterelnök előterjesztését Czambelre vonatkozóan a következőképen indokolta:

„A fordítók úgy, mint a miniszteri fogalmazók az 1893: IV. t. c. értelmében a IX-ik fizetési osztályba vannak sorozva. Suciu román, Czambel pedig tót fordító, az előbbi 1879., az utóbbi pedig 1880. óta van fordítóképen a miniszterelnökségnél alkalmazva. Mind a kettő igyekező, ügyes és megbízható egyén s minthogy a fordítóosztály szervezésénél fogva belátható időn belül alig lehet reményük a valóságos előlépésre, méltányosnak tartom hogy legalább a magasabb cím és jelleg felruházásával jutalmaztassanak meg.

Az 1895. évben Bánffy Dezső báró miniszterelnök a nemzetiségi és szocialisztikus ügyek intézésére minisztertanácsi határozat alapján külön osztályt szervezett, melyből később a politikai osztály lassan kibontakozott. Ebbe az új osztályba, mely Tarkovich államtitkár vezetése alatt állt, Jeszenszky Sándor belügyi osztálytanácsost és Tersztyánszky Kálmán belügyi segédfogalmazót nevezték ki. Ezen időponttól kezdve Czambel Samu dr.-nak is nagyobb lehetőség adatott, hogy részint tudományos, részint pedig politikai terveit kibonthassa.

Említettem, hogy 1885. óta szerkesztette a „Slovenské Noviny“ c. politikai lapot, melynek politikai cikkeit rendszerint ő írta. Az általa készített lapszemlékben mindenekelőtt a „Slovenské Noviny“ és ezzel parallel a turócszentmártoni „Národnie Noviny“ politikai cikkeit ismertette. Miniszteri titkári címet kérő beadványához az általa szerkesztett lap magyarofil és hazafias szellemének bizonyítására néhány lapszemlélt mellékel, melyekből Czambel munkamódszerére következtethetünk, A „Slovenské Noviny“-ban mindig visszautasította a magyarellenes cseh és csehofil tót sajtótámadásokat és ugyancsak reagált mindig a turócszentmártoni tót nemzeti párt akcióira.³ Az idézett lapszemlék az 1894. év végéről és az 1895. év elejéről datálódnak. (L. a Függelék!)

Már ebből a néhány és a „Slovenské Noviny“-t kiemelő lapszemléből láthatjuk, hogy Czambel Samu dr. határozott, energikus irányú magyarofil volt, aki nem álszkodott és aki nem azért vállalta 1885-ben a „Slovenské Noviny“ szerkesztését, hogy ennek leple alatt nyelvészeti kutatásait és tanulmányait folytathassa, mert hiszen megmaradhatott volna politikamentes fordítónak anélkül, hogy lapot szerkesszen. Figyelemreméltó az idézett lapszemlében azon cikk, melyet a fiatal és csehofil Srobar ellen a Slov. Nov.-ban írt.

1896-ban fizetésemelésben részesült. A következő években gyakran betegeskedett. A negyvenéves férfi súlyos és hosszadalmas szemkatarrhust kapott. Az engedélyezett szabadságidő-

³ 1890—1900 időszakból következő dolgozatait említhetem: Potreba nového slovníka slovenského a maďarského (Budapest, 1891. Hornyánszky Viktor nyomd. 16. 1.) — K reci o slovenskom pravopise, (Budapest 1891. — u. o. 42. 1.) — Zur Kritik der Editionen slovakischer Volksdichtungen. (Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn II. 1891. 18—21. 1.) — A tót népköltészeti kiadványok kritikájához, (Ethnographia 1891.) — A tót nyelv és irodalom. (Az Osztrák Magyar Monarchia írásban és képben. V. kötet 431—44. 1.) — Dejiny literaúry slovenskej. (Národnie Noviny 1895. 56. sz.) — Drobnotí o jazyku, (Slovenské Pohl'ady 1891. 335—7, 447—51, 505, 571. 1.) — Krstné mená, (u. o. 688—91. 1.) — Ochotnictvo v slovenskej literature, (u. o. 762—5. 1.) — Jazykovedecké drobností. (u. o. 1892. 114—7, 170—2, 253—5, 371—4. 1.) — Ku slovníku (u. o. 498—501, 621—2. 1.) — K názvosloviu. (u. o. 759—60, 1.) — Terminológiáké drobností, (u. o. 1893, 174—5, 425—6, 464—5. 1.) — „Potya“ Príspevok ku slovníku (u. o. 1894. 63. 1.) — Co je slovenčina. (u. o. 1899. 420—8. L) — Slovníky reci slovenskej a maďarskej (Slovenské Noviny 1891. 61—66. sz.) stb.

ket 1897—99. években elgyengült szemeinek pihentetésére és meggyengült látása helyreállítására fordította. 1898-ban orvosi rendelésre szemét három hónapig teljesen pihentetni kellett és pormentes hegyi levegőben kellett tartózkodnia. Ehhez hozzájárult egyéb betegségi tünet is, mely ellen a karlsbadi kúrát használta.⁴ Mindamellet nagy szorgalommal tovább dolgozott hivatalában és azon kívül. A „Slovenské Noviny“ szerkesztéséről azonban kénytelen-kelletlen betegeskedése miatt lemondott. Helyét itt Pechány Adolf dr. foglalta el.

Miniszteri titkári címet és jelleget Széli Kálmán kormányelnöksége alatt kapott 1899-ben kartársával, Suciú Silviussal együtt. Minisztertanácsi határozat alapján a miniszterelnök október 21-én az uralkodó elé terjesztette a kormány ezen javaslatát, amit I. Ferenc József október 25-én elfogadott és aláírt.

A kormány felterjesztése és a legfelsőbb kézirat szövege a következő:

Budapesten, 1899. évi október hó 21-én.

Legkegyelmesebb Úr!

A miniszterelnökség kebelében fennálló fordítóosztály két tagjának, Suciú Silviú és dr. Czambel Samu, miniszteri segédtitkári címmel és jelleggel felruházott fordítónak, a miniszteri titkári címmel és jelleggel való legkegyelmesebb felruházása iránt bátorodom Felsőgednek legalázatosabb előterjesztést tenni.

Suciú 1879, Czambel pedig 1880. óta szolgál jelen állásában; elsősorban nevezett a román nyelvű, másodsorban nevezett pedig kivált a tót, cseh és lengyel nyelvű fordításokat végzi. Mindketten eleinte mint havidíjas for-

¹ 1897-ben hat heti szabadságot kapott „elgyengült szemei pihentetése céljából“. — 1898-ben három hónapos szabadságot kért és kapott. Ottava dr. egyetemi m. tanár bizonyítványa szerint „mindkét szemén régi, nagyon rosszul gyógyuló hurut (catarrhus conj. chr.). Jobb szeme közepess, bal szeme nagyobb fokban rövidlátó, emellett a látóképesség is meggyengült mindkét szemén“, „A közelnézéttel csak az egyik szemnél képes használni.“ 1899-ben kéthónapi szabadságot kapott, melyből egyet Karlsbadban töltött, egyet pedig Ausztriában.

dítók voltak alkalmazva, 1894-ben pedig, amidőn a fordítói állások a II-ik fizetési osztályban rendszeresítettek, ily rendszeresített állásokra neveztettek ki és jelenleg is ezen minőségükben szolgálnak.

Szolgálatuk egész ideje alatt alapos nyelvismeretet és teljes szakképzettséget tanúsítottak, igen szorgalmas, pontos és megbízható tisztviselőknek bizonyultak, minélfogva más állásban bizonyára már magasabb hivatalnoki fokozatot nyertek volna el. Minthogy azonban a fordító osztály szervezeténél fogva javadalomemeléssel is járó előmenetelre alig van kilátásuk, méltányosnak tartom, hogy legalább a szolgálati éveiknek megfelelő állás címével ruháztassanak fel. Hódolatteljes tisztelettel megjegyezvén, hogy anyagilag részben kárpótolva vannak az által, hogy külhatóságok és magánfelek részére készített fordításokért külön díjazásban részesülnek.

Hasonló indokból Felsőged hivatali elődöm előterjesztésére 1895. évi június hó 1-én kelt legfelsőbb elhatározásával nevezetteknek a miniszteri segédtitkári címet és jelleget méltóztatott legkegyelmesebben adományozni és azért remélni bátorodom, hogy midőn hosszabb szolgálataik és kifogástalan működésük elismerésül most a miniszteri titkári cím és jelleg legkegyelmesebb adományozását bátorodom javaslatba hozni, Felsőged ezen előterjesztésemnek is helyt adni méltóztatand.

Az ily értelemben megszerkesztett legfelsőbb elhatározás tervezetét hódolatteljes tisztelettel idecsatolom.

Szék Kálmán s. k.

Magyar miniszterelnököm előterjesztésére Suciu Silvius, dr. Czambel Samu miniszteri segédtitkári címmel és jelleggel felruházott miniszterelnökségi fordítóknak a miniszteri titkári címet és jelleget adományozom.

Kelt Gödöllőn, 1899. évi október hó 25-én.

Ferencz József s. k.

Ezzel kapcsolatban 1900 márciusában a IX. fizetési osztály 1. fokozatába lépett elő. Ebben az időben serényen foglal-

kozott a magyar-tót szótár eszméjével és a közoktatásügyi miniszterhez fordult kérvényével, melyben a szótárhoz szükséges előtanulmányok céljaira ösztöndíjat kért. A közoktatásügyi minisztérium az ügyet áttette a miniszterelnökséghez, mert szerinte belföldi tanulmányútra ösztöndíjalapja nem volt. Időközben Czambel erről értesülvén, Széli Kálmán miniszterelnökhöz közvetlenül kérvényt nyújtott be ebben az ügyben, mely következőképen hangzik:

Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!

Kegyelmes Uram!

Tiszteletteljesen alulírott a következő alázatos kérelemmel járulok Nagyméltóságod elé:

Évek óta gyűjtöm az anyagot egy magyar-tót szótár megírására, amelynek szükségét régóta hangoztatják a felvidéki közművelődési körök, elsősorban a magyarországi tót közművelődési társulat, mely engemet többször buzdított is a magyar-tót szótár megírására. Én az anyaggyűjtés folyamán lassan arra a tapasztalatra jutottam, hogy az eddigi magyar-tót szótárak és a tót irodalmi termékek nyelve nem nyújt olyan szótári anyagot, amelyre egy használható magyar-tót szótárnak sikerrel támaszkodni lehetne. Az onnan ered, hogy az irodalmi tót nyelv a cseh irodalmi nyelvből fejlődve ki, nagy mértékben elcsehesedett, pedig a magyar-tót szótárnak az volna a feladata, hogy a magyar szavakat érthető nyelven, a hazai tótok nyelvén magyarázza, mert a mű elsősorban arra való, hogy a hazai tótoknak megbízható segédeszközt nyújtson a magyar nyelv megtanulására.

Szem előtt tartva a célt, szükségessé vált: a magyar-tót szótár meglévő anyagát közvetlenül a tót népnyelvből vett szóanyaggal kiegészíteni s ez csak a helyszínén való nyelvtanulmányozás útján érhető el. E tanulmányozás céljaira kértem a magas közoktatási minisztériumtól megfelelő tanulmányi ösztöndíjat, de a magas közoktatási minisztérium, amint arról rövid úton értesültem, belföldi tanulmányútra fedezete nem lévén, kérelmemet nem teljesítette. Én mindamelllett a tervbe vett tanulmányútról nem tudok

lemondani, mert erős a hitem és meggyőződés, hogy itt, egy közérdekű hézagpótló műről lévén szó, Nagyméltóságod nem fogja tőlem a támogatást teljesen elvonni, illetve megtagadni, ez okból,

tekintettel arra, hogy a tót felvidéknek égető szüksége van egy használható magyar-tót szótárra,

tekintettel arra, hogy a magyar nyelvnek a tót felvidéken való sikeres terjesztése szoros kapcsolatban van egy megfelelő magyar-tót szótár megírásával s végül

tekintettel arra, hogy egy megfelelő magyar-tót szótár nem csekély mértékben mozdítja elő a tót felvidéken a nemzetiségi kérdésnek természetes úton való megoldását,

tiszteletteljesen az iránt esedezem Nagyméltóságodhoz, kegyeskedjék részemre a fent körülírt tanulmányútra a f. é. június hó 3-tól kezdve hat hónapi szabadságidőt engedélyezni s engemet ezen közérdekű vállalkozásban lehetőleg anyagi támogatásban is részesíteni.

Budapesten, 1900, évi május 19-én.

Nagyméltóságodnak
alázatos szolgálja:

Dr. Czambel Samu s. k.

miniszteri titkár a ford. osztályban,⁵

A miniszterelnök Czambel tervét méltányolta és hathavi szabadságidőt és 4000 korona költséghozzájárulást engedélyezett neki, Czambel természetesen rögtön hozzálátott a tót nyelvterület átkutatásához. Ezen utazásai közben valószínűleg nem egy akadályra, bukkant, mert a központtól távoleső megyékben nem ismoriék eléggé sem őt, sem működését, így például, amikor 1900 novemberében a gácsi járásban tartózkodott, az ottani főszolgabírónak feltűnt működése. Valószínűleg az illetőnek alig fért a fejébe az, hogy egy miniszterelnöki titkár a tót nyelv-

⁵ Külzeten:

„Nagyméltóságú

duka és szentgyörgyvölgyi Széll Kálmán v. b. t. t.

m. kir. miniszterelnök úrhoz

alázatos kérelme dr. Czambel Samu c. miniszteri titkárnak, fordítónak, mint bent következik.

vet tanulmányozhatja. A nógrádi főispán, Török Sándor, erre levelet intézett a miniszterelnökhöz, melyben többek írja:

„A gácsi járási fsz.-tól vett jelentés szerint e járás területén jelenleg egy Czambel Sámuel nevezetű és *állítólag* a Nagyméltóságod vezetése alatt álló miniszterelnökségnél alkalmazott min. titkár tartózkodik.

Foglalkozása az, hogy a tót nyelvet tanulmányozza oly célból, hogy e nyelven szótárt készítsen s tót irodalmi munkát adjon ki.

Mint hogy e törekvése közepette igen sűrűn érintkezik éppen olyan egyénekkal, kiknek hazafias magatartásuk nagyon is aggályos s szereplésük túlzó nemzetiségi felfogásuk miatt állandó megfigyelés tárgyát képezik, mély tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy engem nevezett m. titkár szereplése, vagy esetleges megbízatása tekintetében tájékoztatni, illetve itteni működése iránt megnyugtani kegyeskedjék.“

Széll miniszterelnök magánlevélben november 15-ikén, tehát még azon a napon, amikor a főispáni levél megérkezett, válaszolt és megmagyarázta a főispánnak, hogy Czambel a néppel való közvetlen érintkezés útján gyűjti egybe a szükséges nyelvészeti anyagot. Egyébként — írja a miniszterelnök — „Czambel dr. tudományosan képzett, komoly és feltétlenül megbízható tisztviselő s megnyugtani vélem Méltóságodat, hogy ha tudományos kutatásai és érintkezései közben politikailag gyanús egyénekekkel is érintkezik, ennek semmiféle politikai célzata nem lehet.“

Ezek az esztendőök voltak tulajdonképen Czambel legharcosabb évei. Ekor írta a cseh-tót nemzetegység elleni legélesebb cikkeit és politikai brosráját.⁶ 1902. decemberében Széll Kál-

⁶ 1900—1909, években Czambel következő munkái és dolgozatai jelentek meg: Rukovät spisovnej reci slovenskej (1902, Túrócszentmárton 376 l.) A cseh tót nemzetegység múltja, jelére és jövője. — Közművelődési és politikai tanulmány, (1902. Túrócszentmárton 84 l.) — Slováci a ich rec. (1903. Budapest, 269 l.) — Slovenská rec a jej miesto v rodine slovan-skych jazykov. I. Oddelenie. Osnovy a iný material recovy. I. c. Vychodno-slovenské nárecie. (1906. Túrócszentmárton, 624. l.) — Kell-e a magyar-tót frazeológia? (1900. Túrócszentmárton, 624 l.) (Felvidéki Híradó 9—11. sz.) — A tót nép nyelve. U. o. 24. sz.) — A felvidéki magyarság és a tót

mán miniszterelnök, amikor segélyek, illetve jutalmak címén az egyes kiváló tisztviselőknek összegeket utalványozott, „Czambel irodalmi működésének teljes elismerése mellett“ 1000 kor. jutalmat engedélyezett.⁷ A következő év januárjában nagyszabású munkaprogramot dolgozott ki és ezt kérvény alakjában benyújtotta a kormányelnöknek. A munkaprogram megvalósításához szükséges kutatási munkához Czambel három éven át 6—6 havi szabadságidőt és évenként 4000 kor. utazási költségmegtérítést kért. Czambel kérvénye következőképen hangzik:

Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!
Kegyelmes Uram!

Nagyméltóságod lehetővé tette a csehtót nemzetegységről írt tanulmányom kiadását s így helyeselni méltóztatott annak irányát, amely azt vallja, hogy a cseh-tót nemzetegységre törő politikai áramlat csak az által szüntethető meg, ha a tótok a csehektől kultúráilag és nyelvielg elválasztatnak. Most alázatosan kinyilatkoztatom, hogy az említett s A) alatt ídecsoit tanulmányban megjelölt módon kész vagyok a csehek és tótok kultúrai és nyelvi elválasztására vezető munkát megindítani s vállalkozom a tót népnyelv átkutatására, ha Nagyméltóságod nekem módot nyújt erre.

nyelv. (U. o. 27, 29. 30. sz.) — A tótok elcsehesítése vagy eloroszosítása. (1902. Felv. Híradó 2, 4, sz.) — A cseh-tót nemzetegység. (U. o. 27, 28, 30, 31, 34—8, 40, 42—44. sz.) — A tót nemzetiségi kérdés megoldásáról. (1903, Felv. Híradó, 52. sz.) — Betlehemská hra zo Zvolenskej Lupce, (1903. Slovenské Pohl'ady 779—85 1.) — Versiky, blsku vycitovacie. (1906. Slov. Pohl. 209—12, 1.) — Szépirodalmi munkáiból: V snahe. (1906. Slov. Pohl. 509-21. 1.) — Pavlus, (1907. Slov. Pohl. 243—50, 293—306. 1.) — Slecna Nina. (1908. Slov. Pohl. 109—22. 1.) stb., stb. — Czambel igen sok magyar novellát fordított tótra, melyek legnagyobbbrészt a Slovenské Noviny-ban jelentek meg.

A cseh-tót nemzetegység ellen írt magyar tanulmánya cseh részről lefordított és következő cím alatt jelent meg: Minulost', pritomnost' a buducnost ceskoslovenské národní jednoty. Kultúrní a politická studie. Napsai dr. Samo Czambel. — Z maďarstini prelozil, predmluvou, poznámkami, repertoriem posudkuv a doslovem opatril *Edvard Guller*, (Praha 1904. 124, 1.)

⁷ Ugyanebben az évben ismét fokozatos fizetésemelésben részesült. Fíretése 2800 k. és 1000 k. laktépnz.

A tói népnyelv átkutatására szükségem volna 3 éven át: évenként 6—6 havi szabadságidőre; évenként 4000 korona utazási s különféle anyaggyűjtési költségekre, (fővárosi könyvtárak nem nyújtván adatokat a tót nyelv és nemzetiség tárgyában, külföldi könyvtárakat kell látogatnom; a helyszíni kutatásoknál a falvakban pedig sokba kerül a fuvar és az emberanyag megszerzése és díjazása. A fenti összeg csakis a fizetésem felhasználása mellett elégséges).

Ez erkölcsi és anyagi támogatás fejében megírom a magyar nyelv felvidéki érdekében a következő gyakorlati hasznú könyveket:

a) Az első tanulmányév végén egy *tót és magyar frazeológiát*. Az 1900. évi „Felvidéki Híradó“ 47. számában közöltem belőle mutatványt, azt átvette a „Magyar Nyelvőr“ (1901, 251—252) s megjegyezte, hogy helyesli a művet a magyar nyelv érdeke szempontjából.

b) A második tanulmányév végén a *magyar hivatalos nyelv tót tolmácsát* a községi bírák, elöljárósági tagok s mindazok részére, a kik hivatalokkal vagy bíróságokkal akár szóval, akár írásban érintkeznek. Köztudomású dolog, hogy a tót ember egy kevés magyar szót megtanul az iskolában és vándorlásaiban, de a dolgok természetéből folyólag magyar nyelvi ismereteit annyira nem bővítheti ki, hogy a hivatalos nyelv kifejezéseit megérthetné. E tót tolmács volna hivatta a bajon segíteni s a tót ajkú honpolgároknak s a magyar nyelvnek egyaránt jó szolgálatot tenni.

A 3. tanulmány ez év végétől számítandó egy év múlva:

c) egy kimerítő tanulmányt a *tótok nemzetiségi törekvéseiről*. E mű megírásához összegyűjteném a tótok nemzetiségi törekvéseire vonatkozó hozzáférhető és értékesíthető összes adatokat, bármely nyelven és bármely formában is fordulnak elő. Ezen adatokra támaszkodva: 1. előadnám a modernízü tót nemzetiségi törekvések eredetét és fejlődését, okozatilag megvilágítva a fejlődés stádiumát; 2. Megállapítanám azokat a befolyásokat, amelyek a tót nemzetiségi törekvésekben visszatükröződnek; ezzel kapcsolatosan történeti rendben *bemutatóm a nemzetiségi vezető emberek viszonyait a különféle szláv nemzetekhez s nem-*

tót nemzetiségű politikusokhoz, amennyiben azt működésük nyilvánossága lehetővé teszi; s végül 3. adatokkal megállapítanám a tót nemzetiségi törekvések mindenkori jellegét.

Mind a három mű kiadásáról magam gondoskodnám; ebből tehát az államra teher nem háramlanék. A megjelent művet a megjelenési év végétől számítva legkésőbb 4 hónap alatt terjeszteném be, kivéve az igazolandó vis major esetét.

A c) alatti mű bemutatásával egyidejűleg beterjeszteném az arról szóló részletes jelentést is, hogy a tót népnyelv átkutatásából eredő nyelanyagot mily módon kellene gyakorlatilag értékesíteni a cseh nyelvnek és irodalomnak Magyarország tót vidékeiről való kizorítása s a cseh-tót nemzetegységre törő politikai áramlatnak a tótok közt lehetetlenné tétele céljából.

Az a) b) alatti művekben a magyar nyelvet már a tót *népnyelv* alapján magyaráznom.

Budapesten, 1903. évi jan. 29-én

Nagyméltóságodnak
alázatos szolgálója

Dr. Czambel Samu, cím. min. titkár.⁸

A kérvényhez Czambel mellékelte az általa készített lapszemlének következő részét:

„A cseh-tót nemzetegységre törő irány fő közlönye, prágai „Cas“⁹ (jan. 27.) 27. számában egy cikksort kezdett meg a cseh-tót nemzetegységről és dr. Czambel Samu e tárgyú brosürjéről, amelynek első részében a többi közt a következőt olvassuk:

„A magyar közélet a legújabb időkig elég tétlenül nézte a cseh-tót kölcsönösséget; úgy értjük azt, hogy az a különféle szenzációt hajhászó, érzékcsiklandozó gyanúsí-

⁸ Kültet: „Nagyméltóságú dukai- és szentgyörgyvölgyi Széll Kálmán úrhoz, v. b. t, m. kir. miniszterelnökhöz stb., stb., stb., alázatos előterjesztése dr. Czambel Samu miniszteri titkárnak, mint bent következik. — Egy melléklettel,

⁹ Masaryk T. G. szerkesztette.

tás, üldözés, ferdítés, hazug híresztelés a zuglapok és a komoly hírlapok részéről nem veszélyeztette a cseh-tót kölcsönösséget, legalább nem annyira, mint az az *új tan*, mely szerint a tótok külön, önálló nemzetiséget képeznek a cseh-morva nemzettel szemben. E tant dr. Czambel Samu miniszteri titkár terjeszti, az alapos készütségű nyelvész, akinek nagy befolyása van a tótoknál s aki ez okból a legnagyobb mértékben veszedelmes ellenfél.

Ő, aki a legnagyobb tót filológusok egyike, aki már néhány értékes nyelvészeti munkát írt, a múlt év végén egy 84 oldalra terjedő brosűrt írt a cseh-tót nemzetegység múltjáról, jelenéről és jövőjéről, amelyben felhívja a magyar közönséget, hogy alaposan szemügyre vegye a tótság kulturális irányait s gátolja meg a tót népnek a cseh nemzetbe való olvadását.“

A cikksor írója bejelenti, hogy a Czambel brosűrjét Prágában már csehre fordítják s nemsokára megjelenik ott cseh nyelven. Mindazonáltal úgy véli, hogy a „Cas“ olvasói addig se maradhatnak kellő információk nélkül, már azon okból se, hogy a „Cas“ álláspontjának a helyességét ellenőrizhessék, ezért a Czambel gondolatmenetének az ismeretetésével kezdi a cikksort,“

Széli Kálmán miniszterelnök Klebelsberg Kuno gróf referátuma alapján Czambel kérését teljesítette.¹⁰

Czambel nyelvészeti kutatásainak folytatására 1904-ben és 1905-ben is megkapta a félévre terjedő szabadságidőt, valamint évenként a 4000 korona segélyt. 1905-ben felkérték, hogy bőkezűen támogatótt kutatásainak eredményeiről 1906-ban összefoglaló jelentést tegyen. Czambel 1906-ban miniszteri titkári címének és jellegének érintetlenül hagyásával a belügyminisztériumba helyeztetett át, minthogy az egész fordító osztályt a miniszterelnökségtől áttették a belügyminisztériumba, ahol ez

¹⁰ Czambel a következő értesítést kapta:

„Azon tót nyelvészeti kutatások megtétele céljából, melyeket f. é. január hó 29-én tett s általam teljesen helyeselt és méltányolt előterjesztésében ismertetett, önnek f. é. május hó 1-től f. é. november hó 1-ig terjedő hat havi szabadságidőt, tudományos utazásai költségeinek fedezésére pedig 4000 K. — négyezer korona segélyt engedélyezek.“

újjá szerveztetett. Az 1906. évi részletes költségvetés előirányzata szerint a belügyminisztériumban négy fordító állás rendszeresített. Czambel ezen állások egyikében 4600 Kor, évi fizetést kapott. Áthelyezése alkalmával Wekerle Sándor miniszterelnök Czambelnek elismerését fejezte ki kifejtett működéséért.¹¹ Czambel tanulmányútjairól mindig jelentéseket készített, amelyeket a miniszterelnökség a belügyminisztériumhoz továbbított. 1906-ban és 1907-ben Czambel továbbra is élvezte az 1903—5. évekre neki előirányzott anyagi segílyt. Ezentúl azonban a vele kapcsolatos ügyek komplexuma áthelyeződött a belügyminisztérium kompetenciájába, ami a miniszterelnökségnek a belügyminisztériumhoz intézett következő átiratából kitűnik:

„Már f. é. március hó 10-én 2252—1907. sz. a, kelt s az Északamerikai Egyesült Államokban élő tótság kebelében tapasztalható nemzetiségi mozgalomra vonatkozó átiratomban volt szerencsém jelezni, hogy dr. Czambel Samu, most már a Nagyméltóságod vezetése alatt álló minisztériumhoz tartozó fordító osztálynak miniszteri titkári cím- és jelleggel felruházott fordító ja, itteni alkalmaztatása idejében több éven át, a tót nyelv és irodalom tanulmányozása végett segílyben részesült, — és ugyanakkor volt szerencsém dr. Czambelnek erre vonatkozó néhány jelentését Nagyméltóságodhoz átküldeni.

Nevezett titkár tanulmányútjáról szerkesztett beszámoló jelentését hozzám bemutatván, tekintettel arra, hogy dr. Czambel mostmár Nagyméltóságod fennhatósága alatt áll, a belügyminisztérium tisztikarához tartozik s hogy a cseh-tót nyelvegység ellen irányuló tanulmányainak eredménye is Nagyméltóságod tárczájának hatáskörében nyerhet kellő méltatást, van szerencsém a beszámoló jelentést mellékleteivel együtt átküldeni s azt Nagyméltóságod szíves figyelmébe ajánlani.

A belügyminisztériumban a fordító osztály főnöke lett és 1909. december 18-ikán rövid betegség után 53 éves korában meghalt.

¹¹ „Tudományos, irodalmi működése mellett hivatali teendőinek mindenkor kiváló buzgósággal történt teljesítéséért elismerésemet kifejezem.“

A fenti adatokból kaptuk minisztériumi tisztviselői pályafutásának vázlatos ismeretét. Tót nemzete jövőjének biztosítását az integer Hungáriában hitte, és mint a tót kérdés szakértője, tisztviselői pályáján ebben a szellemben működött. Nem álaszkodásból, hanem leikének legmélyégsőbb meggyőződéséből.

*

FÜGGELÉK.

Tót lapszemle.

„*Tót autonómia*“. A turóc-szentmártoni Národnie Noviny, mint e helyen említettük, azt ajánlotta múlt számában, a tót nemzetiségieknek, hogy vegyék fel programjukba az 1861-iki tót memorandumban körülírt *tót autonómiát*. Megjegyzendő, hogy azon cikket valami *Srobár* írta., ennek neve lévén a cikk alá biggyesztve, A budapesti *Slovenské Noviny* (16; 11:5.) tudomást véve az ajánlatról, a tót nép nevében így nyilatkozik róla:

. . . Srobár úr cikkén nagy bátorság és harciasság vonul végig, de a nagy szavak arról tesznek tanúságot, hogy kevésé ismeri a közügyeket.

„Feladatául tűzte, hogy egybehasonlítja a tótok politikai viszonyait Magyarországon a csehek, lengyelek, oláhok politikai helyzetével a monarchia másik felében, S ez egybehasonlítás persze oly eredményekre vezetett, amelyek jól beváltak arra, hogy a magyar kormány s a mi politikai viszonyaink elítéltesenek.“

„De Srobár úr nagyon összezavarta a dolgokat, a magyarországi viszonyokat általában az osztrák viszonyokkal egybehasonlította s különösen a tótok helyzetét a csehek, lengyelek vagy oláhok helyzetével vetette egybe. Nem kell összezavarni azt, ami máskülönbén világos. Az pedig teljesen világos, hogy a cseheknek a legutóbbi időkig saját koronázott királya, saját országa volt s hogy Csehország, Galícia s a többi osztrák tartományok külön, geografice és politikailag szigorúan határolt területtel bírnak, amivel a tótok a magyar korona határaiban soha se bírtak.“

„Kritizálva a tótok viszonyait, ezt soha sem lehet szem elől téveszteni s e világos alapról vizsgálva a dolgokat, nem is fogjuk a tótok helyzetét e csehek politikai helyzetével összehasonlíthatni. Olyan autonómiát kíván a tótok részére Srobár, amilyenel a csehek rendelkeznek, de hol van ez a geográfiai és politikai, hol van az a hisztorikus tót terület, amelyre nézve az autonómiát kívánja. Igenis, Magyarországon is bírnak autonómiával a horvátok hisztórikus területük határain belül, amit jognak neveznek, az Magyarországon is érvényesült s mondhatjuk, hogy a horvátok autonómiája szélesebb és becsesebb, mint a csehek autonómiája, ami arról tanúskodik, hogy szent István koronája nem adományozza nemzeteinek a jogokat fősvényebb kézzel, mint Ausztria.“

„Nem kell tehát zavarni ott, ahol világosan lehet látni. De a cikkíró abban is téved, ha azt hiszi, hogy az osztrák tartományok autonómiája az ideális szabadság bástyája s a nemzetiségek paradicsoma. Bizonyára még mindenki emlékszik arra, hogy az osztrák tengerparton, Abbáziában, Tiranában stb. milyen lázongások támadtak, amikor a bírósági épületekre szlovén feliratú táblákat ragasztottak ki. Katonaságnak kellett közbelépnie s csak annak köszönhető, hogy a szlovén nemzetiségű emberek pórul nem jártak. S miért oszlatták fel a napokban a trieszti tartományi gyűlést? Nemzetiségi viszályok folytán. Hogy tud tehát úgy lelkesülni az osztrák tartományok autonómiájáért? Ausztria azon autonóm tartományaiban, ahol a hisztorikus nemzetiség a német, a németek uralkodnak, ahol a lengyel, ott a lengyelek s ahol az oláh, ott az oláhok uralkodnak. Az országok hisztorikus volta nem valami játék, amely egy kézmozdulattal az asztalról leseperhető.“

„És éppen e körülmény az, mely azt bizonyítja, hogy Srobár úr kellő alap nélkül intézi szavait a tótokhoz, olyasmire híva fel őket, amihez nincs pozitív talajuk. A tótok ép oly polgárai Magyarországnak, mint akár a magyarok vagy a németek, ők éppen úgy szétszórva lanknak az országban kisebb-nagyobb tömegekben, mint akár a magyarok vagy a németek, ha tehát a tótoknak érdekükben volna, hogy autonómiáért küzdjenek, — s azt hihetjük, hogy a helyiérdekű ügyekben hasznos az autonómia, — úgy küzdjenek érte, de közösen a magyarok-

kal, németekkel s a többi nemzetiségekkel. Ez minden esetre érdekükben áll.“

A cikkíró átmegegy aztán a Nár. Nov. cikkének egyes állításaira s így ír: A Srobár cikkében nagyon sok az önhittség s ő túlbecsüli a tót népet erejében. Úgy bánik a milliókkal, melyekkel állítása szerint a tót nép az állampénztárt elárasztja, mint a pelyvával. Bár igaz volna, hogy a tót nép temérdek millióval járul az államkincshez. Nem azért mondjuk ezt, hogy tele legyen az állampénztár, amely hálistennek jól áll, hanem azért mondjuk, mert óhajtanók, hogy az a tót nép végre-valahára könnyen fellélegezhessen s megszűnjék napi szükségleteiért való küzdelme. De hát hol vannak, tót nép, a te millioid? Mit gondol a cikkíró, hány millióval járul hozzá a tót nép a magyar állam költségvetéséhez? A népet értjük, mely p. o. Liptóban, Árvában, Trencsénben lakik. Valóban irigylésre méltó a Srobár fantáziája és naivsága. Nem akarjuk felhozni a még nem régi történeteket, csak arra mutatunk rá, hogy ki karolta fel a minap az árvaikat vagy trencsénieket nagy szükségükben? Ki járult hozzájuk testvéri szeretettel segélyt és vigasztalást hozva? És Srobár úr büszkén mondja ki a büszke szót, hogy a magyarok a tót népen élösködnek!

Srobár úr irigy szemmel nézi az iskolai és más kulturális palotákat, melyek, szerinte, tót pénzen a magyarok részére emeltettek. Nem úgy van ez Srobár úr. Azok a paloták, amennyiben paloták, állampénzen épültek ugyan, tehát a tót nép veritékéből is, de az ország *összes polgárai részére*, tekintet nélkül a nemzetiségre és vallásra.

A Slov. Nov. megengedi, hogy a választási tisztaság és a megyei közigazgatás körül sok a teendő, de kiemeli, hogy ezt a kormány is tudja s hogy foglalkozik is a kellő reform-munkákkal. A N. N. cikke megvesztegethetőséggel vádolta a közigazgatási közegeket, szolgabírákat és a jegyzőket s ennek kapcsán a Slov. Noviny ezeket mondja: Nagy hiba az, hogy a gyanúsító meg nem nevezi azokat a megvesztegethető tisztviselőket. Micsoda erkölcsbíró az, aki — orgazdáskodik. Avagy ismer talán olyan hivatalnokokat, akik fel voltak jelentve s nem történt bajuk? Miért nem jelentette azt be az illető fórumnál? Egyáltalában nem járja, minden bűnnel a kormányt vádolni, amint ezt a gyanúsító akár ignoranciából, akár más okból teszi, mert

hiszen sem a szolgabíró, sem a jegyző nem az állam képviselője. Ezeket a tisztviselőket nem a miniszter nevezi ki, hanem a megye, illetve a község választja őket, ha tehát gazemberek, első sorban a megye vagy község, második sorban maguk a lakosok felelősek.

A Slov. Nov, cikke így végződik:

„Cikkünket azzal fejezzük be, hogy nekünk jó törvényekre van szükségünk, első sorban jó választási és közigazgatási törvényre, de nemcsak a mi népünk, a tótok részére, — ne legyünk szűkkeblűek, hanem egyformán mindnyájunk részére, tehát a magyarok, németek stb. részére is. Örömet fogjuk üdvözölni a helyiérdekű autonómiát, ha nem lesz szűkkeblű szeparatiztikus, hanem olyan, mely az ország polgárait nemzetiségi és valláskülönbség nélkül kielégíti.“

Az ág. hitű. ev. egyházkerületek új beosztása ellen amint a t. szentmártoni Národnie Noviny (15. II. 5.) jelenti, a túróci esperesség egy felségfolyamodvánnyal ílt. A folyamodvány arra kéri ő felségét, hogy venné ki a túróci esperességet a zsinati törvények azon rendelkezése hatálya alól, amely a kerületek új beosztására irányul, esetleg semmisítse meg őfelsége a zsinati törvények ezen rendelkezését, miután ez az egyházi autonómiába ütközik,
Budapest, 1895. febr. 6.
Dr. Czambel.

Tót—oroszcseh lapszemle.

A Bánffy minisztérium programját ismertetve, a budapesti Slovenské Noviny (10. I. 22.) a következőt mondja: Az őszintén és határozottan körvonalozott kormányprogramul felvillanyozta a szabadelvű pártot s meggyőzte az oppozíót arról, hogy rosszul számított, ha az új kormányt ideiglenes természetűnek gondolta. Ilyen programmal csak egy olyan kormány lép fel, amely tudatában van szellemi erőinek s amely el van határozva minden erejéből odahatni, hogy a felmerülő nehézségeket és akadályokat legyőzze. Az a férfias és hazafias elhatározás és erély, amellyel a kormány fellépett, mindenütt tiszteletet és elismerést fog neki szerezni.

(A turócszentmártoni *Národnie Noviny* még nem szólt

hozzá a kormány által kifejtett programhoz. Utolsó és utolsó-előtti (8., 9. sz. I. 19, 22.) számában vezércikke helyén a „*Nemzetiségi politika Magyarországon*“ cím alatt a „Roman. Jahrbücher egy cikkét reprodukálja.)

(*Orosz lap a válság megoldásáról.*) A moszkvai „Viedomosti“ (6. sz. I: 6.) ma érkezett száma a magyar kormányválságról ír. Leírja a válság lefolyását, Khuen-Héderváry gróf visszavonulását s cikkét. Így fejezi be: „Az ügyek ilyen állása mellett a királynak nem maradt egyéb hátra, mint megretíralni a magyar szabadelvűek előtt s Magyarországnak oly minisztériumot adni, aminőt a parlamenti többség megkövetel. A képviselőház elnöke megbízott az ország kormányzásával s azzal, hogy munkatársait abból a pártból válassza, amely eddig az uralkodó ellenzésére, Magyarországon uralkodott és uralkodik. — Szomorú állapot!“

(Gyengül a csehek pozíciója.) A prágai *Hlas Národa* (22, I. 22.) azt jelenti, hogy Csehországban a múlt év folyamán 27 nagybirtok került eladásra 7,500.000 forintnyi értékben s e nagybirtokok többsége idegen kézre került. Azt mondja, hogy ez évek óta így folyik s attól tart, hogy ha a dolgok jobbra nem fordulnak, ma-holnap az ujjakon meg lehet majd számolni a cseh nemzetiségű nagybirtokosokat.

Budapesten, 1895. jan. 23.

Dr. Czambel.

Tót lapszemle.

A Bánffy-minisztériumról a tót lapok közül a budapesti *Slovenské Noviny* (7. í. 15.) rokonszenvesen, a túróc-szentmártoni *Národné Noviny* (6. I. 19.) elítélőleg nyilatkozik. A *Slovenské Noviny* arról van meggyőződve, hogy az új kormány magáévá teszi a lelépő kormány politikai programját s az országot szabadelvű alapon fogja kormányozni. Ez okból biztosra veszi, hogy az új kormány nemcsak, hogy a három szentesített egyházpolitikai törvényt életbe fogja léptetni, de a hatralévő két egyházpolitikai törvényjavaslat keresztülvitelét is programjába veszi. Az a lény, hogy az új miniszterek a szabadelvű párt pártéletében nem vittek hangos szerepet, a *Slov. Nov.* szerint csak a Bánffy-kormány tartósságához járulhat hozzá a jelen viszonyok között, — A Nár. *Noviny* nézete

szerint a Bánffy minisztérium kinevezésével a válság csak formailag ért véget. Mert szerinte a válságot nem személyi okok idézték elő s így tehát személyváltogatással a válság nem szűnik meg. A nemzetiségek lapja különben így nyilatkozik: „Nem tudjuk, milyen lesz az új kormányzás, csak azt tudjuk, hogy aligha várhatjuk a Bánffy-minisztériumtól a nem magyar nemzetiségek helyzetének javítását. Lehet, olyan rossz dolgunk lesz, mint eddig; lehet, még rosszabb. Ettől ne ijedjünk meg.“ A miniszterelnök főispáni működéséből azt következteti a turóc-szentmártoni lap, hogy a miniszterelnök „kriminalista erélyű politikát“ fog folytatni a nemzetiségekkel szemben s napirenden lesznek a „börtönök“ s a „nemzetiségi üldözések“. „Adja az Isten, hogy tévedjünk.“ — Azzal végzi a lap ebbeli okoskodását.

(Tót hírlapi jubileum.) A t. szentmártoni Národnie Noviny arról ír „Ötven év“ című vezércikkében, hogy 1845. évben kezdett megjelenni az első politikai tót lap „Slovenskje Narodnje Noviny“ c. alatt s hogy azon ötven év alatt alig haladt valamit a tót hírlapirodalom fejlődése. A cikkíró a viszonyokban látja a fejlődés akadályát, melyek „anachronisztikusak, miként anachronizmus maga a tót nemzet egész élete.“ A cikk befejező része így hangzik: Tehet-e arról a tót hírlapirodalom, hogy az ilyen anachronisztikus nemzetben maga is anachronizmus maradt a többi nemzetek hírlapjai mellett? Avagy nem anachronizmus-e az: egy nemzet, amelynek a XIX. évszázad végén nincs egyetlen egy iskolája, papnöveldéje, tanítóképzője, nincs egyetlen választókerülete, országgyűlési képviselője; amelynek nincsenek bírái, adminisztrátorai, amelynek semmi nyelvi, kulturális és politikai jogai nincsenek?

(Tót—román barátság.) A Nár. Nov. jelenti, hogy a „tót nők“, vissza akarván adni a „román nőknek“ a kölcsönt (a román nők Húrban Szvetozárnak, mint tót költőnek a szegedi fogságba koszorút küldöttek volt annak idején), egy szép albumot kézbesítettek s azt a tót-román nők barátságának zálogául 500 aláírással a tótság minden vidékéről, a román nőknek e napokban küldöttek meg.

Budapesten, 1895. jan. 16.

Dr. Czambel

Tót lapszemle.

A turóc-szentmártoni *Národnie Noviny* (1. sz.) újévi cikkében ezen szavakkal fordul a tót néphez:

„Hallgassátok meg szavunkat, földik! őszinte szó ez- Nem boldogulhattok a nemzetiségi eszme fogalmán kívül. Ezen eszme nem foszt meg benneteket vallástoktól, mikért azt a renegát-ság teszi, nem foszt meg benneteket becsületesektől, háziatoktól, pénzetektől és békétektől, miként az arra törekvő emberek, kik azért vannak fizetve, hogy rajtatok élőködjenek. Az utolsó időben el akarják tőletek venni az Istent és a megváltó Krisztust is s helyébe valami „liberalizmust“ akarnak adni. Jaj nektek, ha elszakítanak bennünket a kereszténység alapjaitól. Az igaz kereszténység által nyújtott szabadságot felváltja a „liberalizmus“, azaz egy kiválasztott kisebbségnek örökös uralma a nemzetek felett, A választás nem nehéz!“

A *Válságról* írva, a budapesti *Slovenské Noviny* (1. sz.) az új év alkalmából írt cikkében a következőket mondja:

Bizonyos félelemmel tölt el bennünket azon körülmény, hogy nem tudjuk, ki fogja átvenni a kormányt. De reméljük, hogy mint mindig eddig, ő felsége most is a legérdemesebbek közül választ s oly férfiak kezébe teszi le az ország vezetését, akik szintén összes erejüket a haza felvirágoztatására fordítják....

Budapesten, 1895. jan. 2.

Dr. Czambel.

Tót lapszemle.

A *cseh-tót irodalmi nyelv egységének kérdését* melegítette fel nem rég egy névtelen tót ember a prágai *Národni Listy* hasábjain, azt erősítve, hogy a tótok irodalmi különválását nem a tót nép, sem a tót ügy. érdeke nem kívánta s hogy tudomása szerint most is vannak tótok, akik a nyelvegység megújítását óhajtják. A budapesti *Slovenské Noviny* (139.) felelve a fentiekre, a következőket mondja: A cikkíró úr ismeri ugyan a tárgyra vonatkozó irodalomtörténeti adatokat, hanem azokat nem elég kritikával dolgozta fel. Ő bizonyosan még fiatal, aki-nek még nincsenek saját nézetei s aki így a cseh részről kiadott

„Hlasy“ nevű tendenciózus röpiratot tartja evangéliumának . . . A cikkíró úr azt állítja, hogy a tótok között vannak olyanok, akik a cseh-tót irodalomért lelkesednek. Hát lehet, hogy vannak olyanok. Mindenesetre fiatalabb, tapasztalatlan emberek azok, akikről biztosra vehető, hogy kiábrándulnak cseh-tót egység! álmaikból s belátják, hogy a cseh nyelvnek a tótoknál már csak historikus jelentősége van. Az ev. egyház szentírása az egyedüli hirdetője annak, hogy a tótok egykor cseh nyelven írtak, de az ev. tót egyházakban is mindinkább szűkebb térre szorítatik a cseh nyelv használata s már csak a szentírást kell tót nyelven kiadni, hogy a cseh nyelv végleg felvegye a tótoknál hisztórikus jellegét.

Kossuth Ferenc körútja s főleg a debreceni botrány alkalmából a *Nár. Noviny* (139. XI. 24. Turóc-Szent-Márton) párhuzamot von a között, ami Kossuthnak szabad és ami p. o. a románoknak vagy a tótoknak szabad s nagy melanchóliával írja meg, hogy a „tótoknak“ nem engedik meg a népgyűlésezést s hogy a tót tanulót kicsapják az iskolából, ha „ártatlan tót dalt énekel“, de úgy kell neki, mondja gúnyosan, „miért nem danolja azt hogy: „Jaj de huncut a német!“ — akkor hazafias volna.

A lap azzal végzi cikkét, hogy a debreceni incidenst „kezdik elsimítani s hogy várhatólag teljesen elsimítják“. Az érvényesül itt, mondja: Si facisti nega!

Budapesten, 1894. nov. 26.

Dr. Czambel.

Tót lapszemle.

(*Tót lapok a kai. néppárttól.*) A kat. néppárttól a budapesti *Slovenské Noviny* (139. XI. 22.) azt mondja, hogy az szükségtelen s veszélyes is, amennyiben vallási pártok alakulására vezet s elhinti a vallási súrlódások csíráját. A cikkíró méltányolja a párt szándékát, mely a nemzetiségi harcok megszüntetésére irányul, de mit ér a jó szándék, mikor a néppárt ezek helyébe a vallási harcokat akarja felidézni, melyek nagyobb lángot vethetnek, mint a nemzetiségi harcok. A cikk így végződik: „Reméljük, hogy a kat. néppárt vezérei ismerik hazafiúi kötelességüket s hogy dacára a párt nevében rejlő elszigeteltségnek, úgy fognak eljárni, hogy abból a hazának kára

ne legyen, Mert máskülönb is figyelemreméltó, hogy Magyarország azért, hogy a jelen politikai pozíciót elfoglalhassa, sokat köszönhet a liberális nyugat rokonszenvének!”

A túróc-szentmártoni Národnie Noviny (138. XI. 22.) a székesfehérvári katolikus nagygyűlés lefolyásának tárgyi ismertetésére szorítkozik, szó szerint idézve Zichy Ferdinánd gróf beszédéből azon helyet, mely a nemzetiségek nyelvhasználatára vonatkozik- Az ismertetés sorai közül kivehető tisztán ia néppárttal való rokonszenvezés.

„*Komoly időjelek*“ cím alatt a túróc-szentmártoni „*Národnie Noviny*“ (138. X. 22.) rámutat arra, hogy az ország minden zugában elégedetlenség mutatkozik a jelen viszonyokkal s dacára annak, a kormány most se tartja elérkezettnek az időt, hogy komolyan vegye ia helyzetet. A N. N. rámutat a katolikus ellenzék szervezkedésére, a románok erős akciójára, az ev. ág. hitv, egyházban uralkodó „zavarokra“, Fiúmé „ellenszegülésére“, erdélyi pártok mozgolódásaira, az agrarizmus, szocializmus agitációjára s Kossuth Ferenc utazásával járó demonstrációkra, melyeket igen komoly idő]eleknek tart. A cikkíró kérdi, vájjon mit gondol a kormány a Kossuth-demonstrációkról. Vájjon számításból történik-e ez, vagy csak könnyelműségből? Különb a Nár. Nov. a f. é. november hó 1-én életbe léptetett új sommásügyi eljárásról szóló törvényben lát ismét nagy sérelmet és pedig abban, hogy az újonnan törvényesített eljárás szerint minden melléklet magyar, hiteles, bélyeggel ellátott fordításban lesz melléklendő. Ezen intézkedésben oly terhet lát a cikkíró, mely kizárólag a nemmagyar nemzetiségűeket sújtja s ez okból gúnyolja a magyar jogegyenlőséget. Az alkalmat a cikkíró különben felhasználja arra, hogy magát a tót népnél behízelegje. Azt mondja ugyanis, hogy íme, „mi nem nemzetiségi idealisták vagyunk, hanem a tót nép anyagi érdekeit is védelmezzük.“

Budapesten, 1894. nov. 23.

Dr. Czambel.

Tót—cseh lapszemle.

A Költségvetési vita alkalmából a budapesti *Slovenské Noviny* (135. XI. 17.) igen elismerőleg ír az ország közgazdasági viszonyairól s kijelenti, hogy az ország *pénzügyei* még

soha se állottak ilyen kedvezően s innen magyarázta azt, hogy az oppozíciónak nem volt módjában úgy, mint előbbi években húzni-vonni a költségvetési vitát. Ismertetve Wekerle miniszter beszédét s különösen az agráriusoknak adott feleletét, cikkét így fejezi be:

„A kormány ismeri az ország szükségeit, miután van alkalmunk s módja is arra, s mi örvendünk, látva, hogy segíteni akar a nehéz helyzeten. Segíti a földművelők helyzetét s hogy azt még jobban akarja emelni, arról bizonyoságot tesznek azok a milliók, amelyek a költségvetés földművelési tárcájában, a földművelés érdekeinek előmozdítására felvételtek. Eszközli és támogatja a vasútépítést mindenütt az országban, hogy megkönnyítse a kivitel és lehetővé tegye a konkurrenciát. Csak türelem, amit éveken át elmulasztottunk, azt nem lehet egy nap alatt behozni. S amint a külföldi konkurrenciá se egy nap alatt vette le a lábáról a magyar földgazdaságot, azonképen a bajból se bontakozhatunk ki egy nap alatt.“

„*Kossuthiáda*“ cím alatt ír a turóc-szentmártoni *Národnie Noviny* (138, XI. 17.) Kossuth Ferenc körutazásáról. Idézi a bécsi „Vaterland“-ot, a „Pester Lloyd“-ot, Jókai levelét és konstatálja, hogy „tempóra mutantur“ s velük a magyar politikusok. Úgy véli, hogy csak nem régen dicsőítették a kormánylapok, sőt a miniszterek is, Kossuthot, de hogy a „Vaterland“ egy fenyegetésére mindjárt fordítottak a dolgon. S a Pester Lloyd, sőt Jókai is — rögtön Kossuth ellen fordultak. A cikkíró kíváncsi a Kossuthiáda további fejlődésére.

Ugyancsak Kossuth Ferenc körutazásáról ír a prágai „*Hias Národa*“ (319. XI. 17.) is, az ócsehek közlönye. Cikkének címe: „Új Kossuth-kaland Magyarországon.“ A cikkíró azt hiszi, hogy Kossuth Ferenc mielőtt lejárná magát „személyének folytonos fitogtatásával“ s mielőtt ellenakcióra bírná az osztrák népeket, — ami Magyarországot gazdaságilag érzékenyen sújthatná, — könnyen megsebezheti a magyar nemzetet. Az olyan demonstrációk legalább, írja a Hl. N., minden más nemzetet kompromittálnának. Cikkét így fejezi be: Az olyan demonstrációk, aminők színhelye volt Cegléd, Arad stb., másutt meggyengítenék a kabinet pozícióját, mert kitudódnék, hogy gyenge egy politikai kalandorral szemben. Másutt az olyan kormány

nem tudná magát kimenteni. Talán a magyarok külön szerencsés helyzetben vannak, hogy ilyen demonstrációkat # is merhetnek a nélkül, hogy lelnének és károsulnának? Bármint is van, de ifj. Kossuth körútja, bármint is végződjék, megmutatja, hogy a magyarok, amint már a nemzetiségekkel szemben nem tudnak igazságosak lenni, úgy azon hely iránt se tudnak lojálisak, elismerők és hálásak lenni, amelytől nagy elnézés mellett megkapták szabadságuk, hatalmuk és dicsőségük kifejezésére a széles és szabad cselekvési teret.

Budapesten, 1894. nov. 19.

Dr. Czambel.

Tót lapszemle.

A „néppárt“ tót közlönye a budapesti „*Krest'an*“ (9. sz., XII. 2.) visszatér a „debreceni skandalumra“ s arra, hogy a „Nemzet“ nov. hó 20-án elítélőleg írt a székesfehérvári népgyűlésről „ostoba csócseléknak nevezve résztvevőit s jókat ütven a kálvinistákon és zsidókon, a következőket mondja:

„Mikor az országgyűlésen azt kérdezték Wekerletől, mit gondol a katolikus népgyűlésről és a néppárttól, azt felelte, hogy az veszélyes mozgalom a hazára nézve. Hát persze, hogy az veszélyes a miniszter urakra és hű táltosaikra nézve, ha a szegény népnek megnyílik a szeme, ha a katolikusok hosszú álmukból ébrednek, nem akarva továbbra is tolni a szabad-elvű párt rozszant szekerét. — Egész Magyarország katolikusai csak az apostoli királyba vetik hitüket. , , Ne essünk kétségbe, kedves testvérek, a mi jó királyunk látja azt, hogy mi történt Székesfehérvárott és Debrecenben!“

A *kereskedelmi tárca költségvetése alkalmából* azt írja a budapesti *Slovenské Noviny* (142. XII. 1.): a kereskedelmi miniszter a körülményekhez képest minden lehető megtett, hogy az országot felvirágoztassa, folytonos figyelemmel kísérvén a vidékiek speciális szükségait, A mi felvidéki képviselőink bizony szintén ügyet vethetnének a szegény tót néptől lakott vidékekre, de az ez évi költségvetési vita folyamán, senki se emelte fel szavát, S éppen ezen okból jól esik tudnunk, hogy miniszterünket, ki minden vidék iránt egyformán igazságos, nem kell esetről-esetre lokális szükségekre figyelmeztetni, mert ő, habár

nagyon igénybe van véve az országos dolgokkal, mégis ismeri a legutolsó falu szükségét is.

Budapesten 1,894. dec. 3.

Dr. Czambel.

Szláv lapszemle.

A szentpétervári „*Grassdanin*“ (16. I, 16. old.) Giess külügyminiszter haláláról cikkezve, megemlíti, hogy a külügyek vezetésére az semmi befolyással nem lesz, miután Giess betegsége miatt már régóta nem vett tényleges részt az ügyek elintézésében. Az új külügyminiszter teendőiről szólva, úgy találja, hogy ez elég fontos lesz. Franciaország belügyi cháosza nem marad t, í. indifferens az európai hatalmasságok életére. Továbbá küszöbön áll a Koburgi „epopeia“ megoldása, miáltal ismét napirendre kerül a bolgár kérdés; az ázsiai kérdés, melyet a japán-kínai háború idézett fel s a közel szomszédban a parlament küzdelme a császárral, ... ezek mind oly dolgok, amelyek zivatart jósolhatnak.

A prágai „*Hlus Národa*“ (31. I. 31.) orosz ügyekkel foglalkozva, kiemeli, hogy nem csodálkozik, ha az új cár, mint kijelentette, továbbra is fenn akarja tartani az autokrata rendszert, mert, úgy vélekedik a nevezett cseh lap, „nem lelkesülhetnek Oroszországban oly rendszerekért, amelyekkel a nemzetek válságba sodortatnak.“

(Tót lap a néppártról.) A budapesti *Slouenské Noviny* (14. I. 31.) az újonnan megalakult néppártról írva, azt mondja, hogy programra jában semmi új sincs az egyházpolitikai törvények revízióját kivéve. A nemzetiségi kérdésre vonatkozó pont se új, mert ez benn foglaltatik, habár más szavakkal is, Bánffy program-beszédében. Különb lojalisan elismeri a cikkíró a hazafiságot, hogy gr. Zichy Ferdinánd nem a dacoskodás terére lépett, hanem törvényes alapra helyezkedve, ott akarja kieszközölni a törvények módosítását, ahol azok hozattak. A cikkíró különben sajnálja, hogy a mi éránkban találkozhatott Magyarországon férfi, aki egyházak szerint akar politikai pártokat alakítani s attól fél, hogy ennek rossz következménye lesz a magyar politikai életre.

Budapesten, 1895. febr. 1.

Dr. Czambel.

Tői lapszemle.

A budapesti *Slovenské Noviny* (22.) de Heredit S. volt francia miniszternek a Pesti Naplóhoz intézett levelét ismerteti, melyben a magyar szabadelvű; politikáról s az oláhok izgatásáról nyilatkozik. A Slov. Nov. nyilatkozatait a következő megjegyzéssel kíséri:

„Ebből láthatjuk, hogy a külföld politikusai milyen jól vannak informálva arról, ami határainkon belül történik. Ebből látható, hogy milyen eredménytelen a törekvés, mely ama irányú, hogy a magyar kormány a külföld előtt befeketíttessék s láthatjuk, hogy az ország jól megfontolt szabadelvű politikája hogyan szerzi meg a külföld rokonszenvét és elismerését.“

A túróc-szentmártoni *Národné Noviny* (21.) a világ irányító eszméit ismerteti s a filozofikus hangú cikk a nemzetiségi eszménél állapodik meg. A cikkíró szerint a nemzetiségi eszme irányítja mai napság a világ sorsát s nagyon zokon veszi, hogy vannak kormányrendszerek, amelyek ez eszme szolgáltatásban nem állanak. Az elméleti, általánosító jellegű cikkben a következő mondások is foglaltainak: „A renegátság, a nemzeteknek érzelmüktől és nemzetiségüktől való megfosztása, e legförtelmesebb bűntett az utcai lány vakmerőségével általános posztulátumként, hazafias kötelességként hirdettetik! Ilyen jögon az öngyilkosság és önfertőzés a közjó és társadalmi rend posztulátuma volna!“ — „Olyan rendszerek, melyek mesterséges alapokon nyugosznak s mesterségesen tartatnak fenn maguknak a megfosztottaknak pénzéből és véréből, kell, hogy megfertőzzék és megrontsák az életet.“ A cikkíró arról van meggyőződve, hogy minden „tisztességes ember“ várva-várja a percet, amelyben halomra dől a „hazugság, csalás, erőszak és minden rossznak épülete.“

Budapesten, 1895. febr. 20.

Dr. Czambel.